

Základní škola Josefa Bublíka, Bánov

**Školní program proti šikanování
MIŠ**

Bánov 28. srpna 2007

Obsah

1. Úvod.....	3
2. Schéma programu proti šikanování.....	5
3. Klíčová opatření.....	6
3.1. Užší realizační tým.....	6
3.2. Společné vzdělávání a supervize.....	6
3.3. Zmapování situace a motivování pedagogů ke změně.....	6
3.4. Prevence ve třídnických hodinách.....	6
3.5. Prevence ve výuce.....	7
3.6. Prevence ve školním životě mimo vyučování.....	7
3.7. Spolupráce s rodiči.....	8
3.8. Ochranný režim.....	9
3.8.1. Interní zdroje.....	9
3.8.2. Externí zdroje.....	9
3.9. Spolupráce se specializovanými zařízeními.....	9
3.10. Školní poradenské služby.....	9
3.11. Vztahy s okolními školami.....	10
3.12. Scénáře – postupy při řešení šikany.....	10
3.12.1. Pedagogická chirurgie – 9 kroků při řešení počátečního stadia šikanování.....	10
3.12.2. ZÁKLADNÍ INTERVENČNÍ PROGRAM ZIP – M. Kolář.....	15
3.12.3. Postup a spolupráce se servisními zařízeními při pokročilé šikaně.....	18
3.12.4. Krizový scénář při výbuchu skupinového násilí.....	18
3.13. Evaluace.....	19
3.13.1. SWOT analýza.....	19
4. Krizový scénář.....	21
4.1. Struktura krizového scénáře.....	21
4.1.1. První kroky pomoci.....	21
4.1.2. Organizace podmínek pro vyšetřování.....	21
4.1.3. Vyšetřování.....	22
4.1.4. Léčba.....	23
4.1.5. Tok informací – jednotné prohlášení.....	25

1. Úvod

Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování... Každý, kdo se někdy setkal se šikanovaným dítětem a poznal jeho trauma a trápení, nemůže pochybovat o závažnosti problematiky šikanování. Šikanování žáka jeho spolužáky není ničím novým. Dětská agresivita je globální problém a její prevence a řešení se ve vyspělých státech stává předmětem výzkumných prací týmů psychologů a speciálních pedagogů. Na českých školách tento jev vždy v nějaké podobě existoval. Výskyt šikanování se posunuje do období mladšího školního věku a přibývá v něm bezohlednosti a brutality. V současnosti se šikanování v jakékoli podobě na základních školách vyskytuje asi ve 44%.

Co je a není šikana

Ani odborníci se zcela neshodnou na přesné definici pojmu šikana. Jde o pojem z oblasti mezilidských vztahů, nikoli práva.

Jako šikana se označuje každé chování, které splňuje tyto znaky:

- je cílené vůči jedinci nebo skupině žáků (= oběti)
- jeho záměrem je oběti ohrozit, ponížit či zastrašit
- je obvykle opakované, často dlouhodobé
- existuje jedinec či skupina, jimž přináší prospěch nebo uspokojení (= agresori)
- oběť se mu neumí bránit a dlouhodobě trpí

Šikanou tedy není:

- jednorázová rvačka, nevhodný vtip či konflikt (byť s převahou jedné strany)
- vyčlenění dítěte z kolektivu, pokud není motivováno snahou ublížit či pobavit se na jeho úkor

Šikana a škádlení

Vnitřní rozdíl mezi šikanou a škádlením je veliký. Jestliže svého kamaráda škádlím, tak očekávám, že to bude legrace nejen pro mě, ale i pro něj. Ale když vidím, že to jako legraci nebere, že je zraněný, pak pocítím lítost a omluvím se mu. U šikany je to obráceně. Agresor chce druhému ublížit, chce ho ranit a má z toho radost. Nejenom, že se mu neomluví, ale své chování opakuje a většinou násilí stupňuje. Rozhodnout, zda se jedná o šikanu a nejde jen o škádlení, je velmi důležité pro první orientaci a především nápravu. Není tak důležité, jak se závažnost situace jeví nám – děti mají svůj svět. Rozhodující pro posouzení, zda jde o šikanu, je subjektivní vnímání agresora a oběti, tedy na jedné straně prospěch a potěšení, na druhé rostoucí utrpení.

Kdo šikanuje

Za hlavní hnací motory konání agresorů lze považovat dva hlavní motivy – krutost (skvělý pocit z utrpení a ponížení druhého) a touhu po moci. K těmto dvěma základním motivům se přidávají další motivy (touha být středem pozornosti, vykonat „něco velkého“, zabít nudu, žárlivost na přízeň učitelů, závist, prevence – snaha předejít svému týrání na novém působišti, apod.). Agresorům v jejich jednání jde pouze o sebe samé a jsou naprosto neteční k tomu, co způsobují druhým lidem, je pro ně charakteristická sobecká a sebestředná orientace. Pro své nemorální chování nacházejí vždy přijatelné vysvětlení. Z počátku je zdůvodňují jako legraci, později, s přitvrzováním šikany potřebují ubránit své sebepojetí a odvrátit velkou úzkost z možnosti rozvrácení obrazu o sobě samém tím, že své chování racionalizují (oběť je provokovala, může si za to sama) nebo své vlastní agresivní pohnutky připisují oběti, svalují na ni vinu – s pláčem tvrdí, že je oběť bila a týrala (projekce).

Školní program proti šikanování

Jak osobní charakteristiky, tak bezprostřední motivy agresorů zůstávají často pozorovateli skryty a vnější obraz agresora může mást. Nemusí jít totiž pouze hrubého, impulzivního žáka s narušeným vztahem k autoritě, jež šikanuje tvrdě a nelítostně (první typ), ale také o žáka velmi slušného, kultivovaného, vnitřně však sevřeného a zvýšeně úzkostného, jehož násilí je cílené a rafinované, často bez přítomnosti svědků (druhý typ). Asi nejvíce matoucí je třetí typ agresora – to je většinou optimistický, často oblíbený a vlivný žák s velkou sebedůvěrou, který šikanuje pro pobavení sebe i ostatních.

Kdo je šikanován

Kritéria pro výběr oběti jsou velmi rozmanitá. Někdy není důležité, jaká oběť vlastně je, výběr je naprosto nahodilý. Při troše smůly se obětí může stát kterékoliv dítě. Přesto na školách existují „typické“ oběti, které jsou opakovaně šikanovány. Jsou to děti, které neumějí skrývat svůj strach a využívat strachu druhých a svým „slabým“ způsobem reagují v zátěžových situacích (ztrácejí hlavu, propadají panice, výčitkám svědomí apod.).

Existují charakteristiky, které riziko, že bude někdo šikanován, zvyšují:

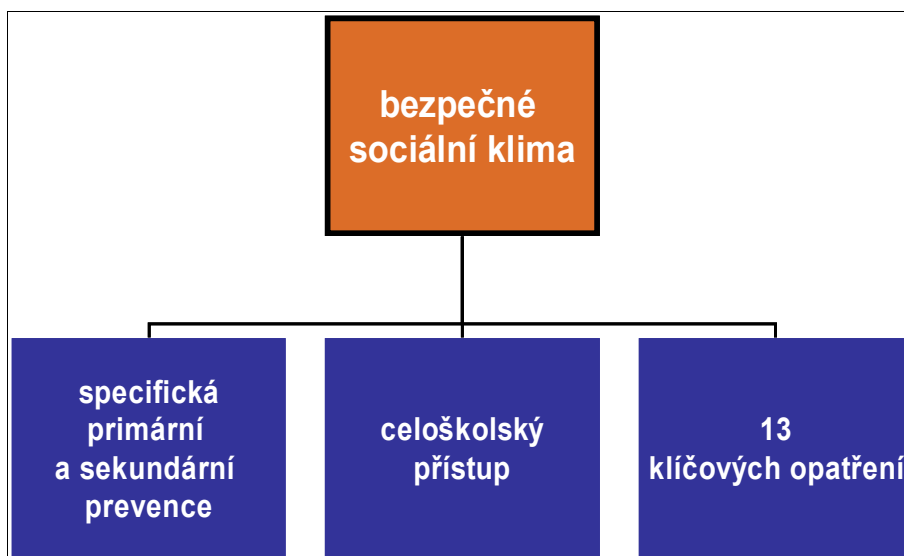
- tělesný handicap
- psychické znevýhodnění (hyperaktivita, specifické poruchy učení apod.)
- odlišnost od skupinové „normy“ (rasová odlišnost, premiant třídy, nízký socioekonomický status rodičů apod.)

Oběťmi se mohou stát velmi slušní žáci s dobrým prospěchem, ale také „zlobivé“ děti a „provokatéři“.

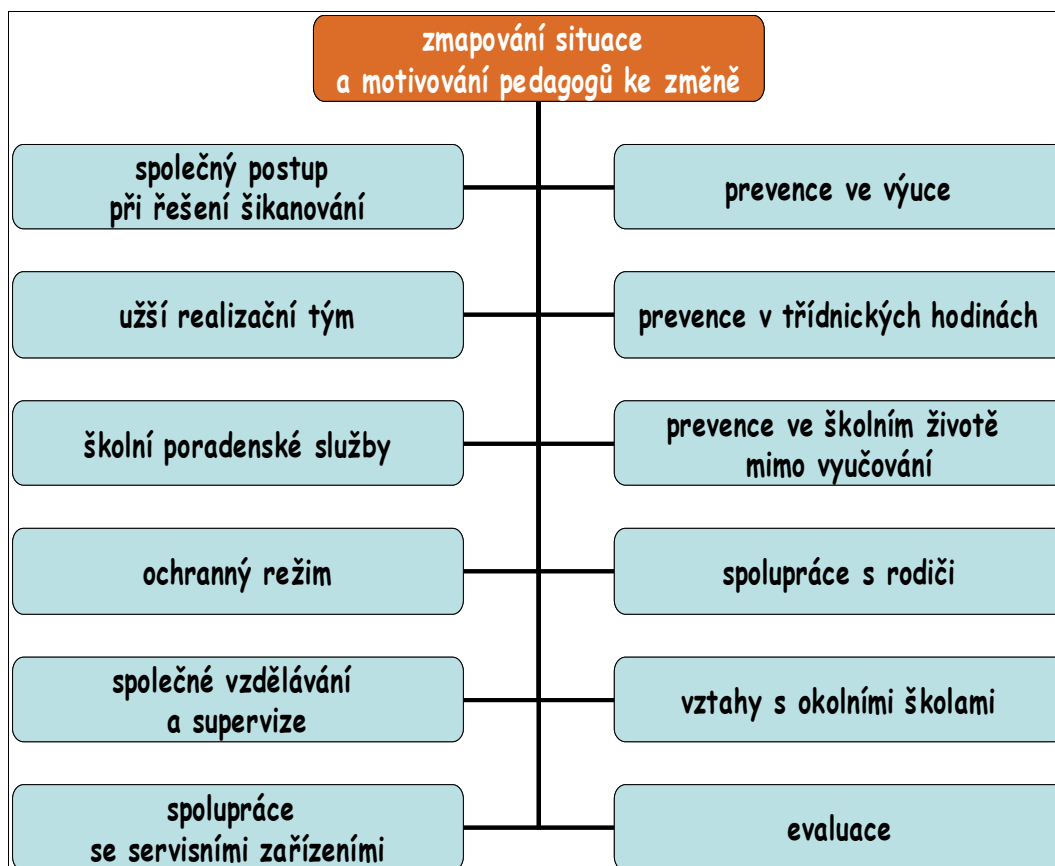
Co je tedy šikana?

Slovy našeho předního odborníka Michala Kováře: „**Za šikanování se považuje, když jeden nebo více spolužáků ÚMYSLNĚ, většinou OPAKOVANĚ ubližuje druhým.**“

2. Schéma programu proti šikanování

Klíčová opatření

3. Klíčová opatření

3.1. Užší realizační tým

- tzv. sociální management školy
- vedení školy, výchovný poradce, školní metodik prevence, třídní učitel
- vize, mapování aktuální situace a potřeb,
- zpracování dlouhodobého plánu a operačních cílů
- krizové informační centrum – tok informací, obsah
- komunikace se servisními zařízeními
- koordinace při krizových situacích
- následná práce se třídami

3.2. Společné vzdělávání a supervize

- celoškolský vzdělávací plán – analýza potřeb
- týmová práce a zvyšování kompetencí (dle Balbin rolí)
- vzájemná hospitace zaměřená na práci se skupinou, monitoring signálů
- konsiliární přístup v rámci obtížných situací, případů
- pravidelná setkání s odborníkem – supervize
- psychohygiena

3.3. Zmapování situace a motivování pedagogů ke změně

- vhodná motivace k otevřenosti při mapování aktuální situace a žádoucího stavu
- získání odborných kompetencí k provádění šetření standardizovanými nástroji, případně konstrukce vlastních
- důraz na rizika interpretace a přenos informací
- posílení autonomie pedagoga – tvořivost a odbornost v RVP(ŠVP)

3.4. Prevence ve třídnických hodinách

Dlouhodobý plán práce se třídou – dle vývojové fáze skupiny, skupinové dynamiky, struktury, věkových zvláštností

- podpora mezilidských vztahů – úcta, respekt,
- stanovení a respektování limitů vlastních a cizích – rozvoj kázně a sebekázně
- stanovení pravidel
- zvládání konfliktních situací – způsob řešení
- vztah k autoritě
- podpora a interiorizace souvislosti svobody a odpovědnosti

Jednorázová setkání třídy –

- řešení aktuálních problémů,
- schopnost sdělit, obhájit, respektovat, změnit názor, postoje

Školní program proti šikanování

Osobnostní rozvoj jako prevence šikany

- rozvoj sebeúcty, rozvoj sociálních dovedností, posílení sociální odolnosti
- nácvik chování vůči protizákonnému jednání
- nácvik předcházení apatii, asociálnímu chování
- výchova k humanismu

Do šestých tříd zařadit projekty

Nový kolektiv ; Místo, kde žiji

3.5. Prevence ve výuce

- postoje pedagogů – sebeúcta, profesní čest, sociální dovednosti, umění práce se skupinou, komunikační dovednosti
- učitel – vzor
- využití témat předmětů k získání znalostí, dovedností a postojů
- ověřování efektivity témat výuky zaměřené na životní dovednosti
- aplikace v každodennosti
- vztah k povinnostem
- práva a povinnosti
- sebehodnocení, sebepoznávání
- úspěch x neúspěch (všimnout si dílčích úspěchů u méně úspěšných žáků; hledat příčiny neúspěchu)
- řešení úkolů v týmu
- motivace a pracovní morálka
- prostor pro hodnocení učitele žáky
 - jsem spravedlivý?
 - co jsi ocenil?
 - co by mělo být jinak?
 - co ti při výuce nejlépe vyhovovalo?
- zařazování témat k posílení prevence do výuky:
 - charakteristika kamaráda - Jč – sloh, Rv, příklady v literatuře
 - můj volný čas, moje rodina – Aj, Rv, Ov
 - osobnosti v dějinách, poučení z historie – D
 - týmová spolupráce, pomoc a povzbuzení slabšího – Tv
 - životní prostředí, příklady z říše zvířat – Pč
 - poznávání jiných kultur, cestování – Z
 - tolerance, rodina, život – Rv, Ov
 - modelové situace v dramatické výchově na I. stupni
- pozorování
 - volné , orientační
 - zaměřené, systematické

3.6. Prevence ve školním životě mimo vyučování

- **Co myslíme školním životem mimo vyučování?**
 - výlety, exkurze, návštěvy divadla, kina, práce s dětmi v zájmových kroužcích, LVK
- zaměřit se na tvořivou atmosféru a minimalizovat chvíle, kdy se žáci začínají nudit

Školní program proti šikanování

- vytvořit splnitelné cíle, které skupina krok po kroku dokáže plnit (to ji naplňuje uspokojením a minimalizuje se pocit frustrace, z něhož často šikana pramení
- **při společných akcích respektovat a dodržovat:**
 - společně předem připravená pravidla - řídí se jimi jak žáci, tak i učitelé
 - rozdělení žáků do menších skupin – každý odpovídá za každého
 - problémové žáky rozdělit do ostatních skupin tak, aby se k sobě nedostali potencionální agresori a oběti
 - rizikové typy pověřit drobným úkolem
 - učitel je se skupinami v neustálém kontaktu - všímat si, zda žák nevyhledává častější přítomnost učitele
 - společné hodnocení chování skupiny
 - v problémových skupinách posílit pedagogický dozor
- mimoškolní činnost – volnočasová (cílená nabídka = motivovaná poptávka)
- školní klub, družina
- výjezdní třídní akce – adaptační programy, výlety, exkurze
- výchova k prosociálnosti – v rámci komunitních aktivit
- propojení aktivit školy s rodičovskou veřejností

3.7. Spolupráce s rodiči

- prohloubit spolupráci s rodiči
 - Den otevřených dveří
 - netradiční třídní schůzky, zapojení většího počtu rodičů do školních (třídních) akcí (vánoční, velikonoční dílny, dětský den,...)
 - u ohrožených dětí častější spolupráce
 - usnadnit rodičům kontakt na učitele – e- mail, konzultační hodiny, na schůzkách se domlouvat v dostatečném předstihu
 - beseda s odborníky z SVP
- strategie partnerství (OK = OK)
- uznání, posílení rodičovských kompetencí
- seznámení rodičů s postupem školy v jednotlivých situacích (předem, podpis)
- zmapování vhodných způsobů komunikace - aplikace
- zmapování potřeb rodičů ve vztahu ke škole- aplikace
- při řešení šikany volba adekvátního postupu, OSPOD
- Rada školy
- veřejná deska školy – možnosti komunikace
- ošetření šoku
- sdělení skutečnosti – oběť, agresor
- seznámení s postupem školy
- seznámení se spolupráci s dalšími zařízeními
- vyhýbat se konfrontačním střetům rodičů O a A
- nabídka odborné pomoci – specializovaná zařízení

3.8. Ochranný režim

3.8.1. Interní zdroje

- kodifikovaná „kultura školy“ - etos školy
- školní řád
- sankční řád
- třídní charty proti šikanování
- krizové scénáře pro jednotlivé SPJ
- dozory
- činnost výchovné komise

3.8.2. Externí zdroje

- legislativní opatření – úmluva o právech dítěte, zákon o sociálně právní ochraně dítěte, OZ, TZ, vyhlášky ...
- Metodický pokyn č.j.14-514/2000-51 o prevenci SPJ
- Metodický pokyn k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 28 275/2000-22

3.9. Spolupráce se specializovanými zařízeními

- PPP Uherský Brod
- SVP Help Uherské Hradiště
- SVP Domek Zlín
- soukromý psycholog
- MÚ OSPOD Uherský Brod
- Policie ČR – kriminalista ve věci mládeže
- SPONDEA Brno
- spoluúčast při sestavování krizových scénářů (konzultanti)
- vymezení kompetencí v rámci chodu školy
- personální zajištění kontaktu - výchovná poradkyně

3.10. Školní poradenské služby

- dle vyhlášky č.j.72/2005
- činnost školního metodika prevence
- činnost výchovného poradce
- činnost školního psychologa, speciálního pedagoga
- činnost školního poradenského pracoviště
- činnost a odpovědnost ředitele školy v oblasti poradenských služeb
- cílové skupiny : žáci, rodiče, pedagogové
- oblasti poradenství

3.11. Vztahy s okolními školami

- komunikace se školami – průběžná
- kontrakty při nutných změnách v rámci řešení pokročilých stádií šikany
- vzájemné informování o možnostech spolupráce
- jednotný postup při řešení mimoškolních šikan (žáky jiné školy)
- malotřídky (ZŠ Suchá Loz, Bystřice pod Lopeníkem, Březová)
 - upozornění na žáky, kteří by neměli být ve třídě spolu
- Mateřská škola Bánov
 - přítomnost učitelek u zápisu
 - návštěva předškoláků v 1. ročníku

3.12. Scénáře – postupy při řešení šikany

1. Pedagogická chirurgie – 9 kroků při řešení počátečního stadia šikanování
2. Základní intervenční program (ZIP)
3. Postup a spolupráce se servisními zařízeními při pokročilé šikaně
4. Krizový scénář při výbuchu skupinového násilí

3.12.1. Pedagogická chirurgie – 9 kroků při řešení počátečního stadia šikanování

- 1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny a rozpoznání zda nejde o neobvyklou formu šikanování**

Prvotním úkolem je odhadnout, jak je šikanování, nemoc vztahů ve skupině rozvinuto. Podle míry závažnosti, to znamená podle toho, zda se jedná o počáteční (1., 2., 3.) nebo pokročilé (4., 5.) stadium šikany je potom nutné jednat. Dále musíme rozpoznat, zda se nejedná o nějakou z neobvyklých forem šikanování, neboť ty vyžadují doladění metod. Tento úkol naplníme především prostřednictvím rozhovoru s informátory a oběťmi.

Pět stádií šikany:

1. zrod ostrakizmu – mírné převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Stačí, aby učitel častěji vytýkal žáku některé jeho slabiny, neschopnost, snižoval jeho autoritu, dotýkal se slovně nevhodně jeho osoby. Takové děti se okamžitě dostanou na okraj skupiny a začnou zakoušet první, sice mírné, převážně psychické formy násilí (různé legrácky, pomluvy, intriky). Ostatní se s ním nebaví, odstrkují jej, povyšují se nad ním, baví se na jeho účet. Takové dítě začíná přijímat roli utlačovaného, odstrkovaného, nedokáže se účinně bránit. Tento první stupeň, který je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje, je velmi těžko pozorovatelný. Učitel by měl mít pro tyto projevy vytříbený cit a měl by umět rozlišit skutečný vtíp od zlého úmyslu. Rodiče se většinou o těchto projevech nedozví, mohou však vypožorovat, že se mění chování dítěte.

2. fyzická agrese a přitvrzování manipulace – psychický nátlak přerůstá ve fyzickou agresi, přitvrzuje se manipulace s obětí

Nejčastější příčiny:

- v náročných situacích, kdy ve skupině roste napětí, začnou ostrakizovaní žáci instinktivně sloužit jako ventil. Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné

Školní program proti šikanování

pocity například z očekávané písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo jen proto, že chození do školy prostě nebaví. Přitvrzená manipulace a počínající, zpočátku subtilní, agrese slouží často jako prostředek k upevnění soudržnosti skupiny na účet obětního beránka.

- v jedné třídě se sejde několik výrazně agresivních asociálních jedinců a v rámci své „přirozenosti“ od samého začátku používají násilí k uspokojování svých potřeb. Zážitek, jak chutná moc, když bijí a týrá slabšího, pak může vyvolat u disponovaných jedinců prolomení zábrán a své chování začnou opakovat.

Další vývoj závisí na tom, zda ve skupině existuje soudržnost a kamarádské vztahy, zda v ní převažují negativní postoje k násilí a ubližování slabších. Taková skupina nevzniká sama, je třeba ji správným pedagogickým působením budovat. Jakmile totiž zůstane skupina ponechána sama sobě, převáží lidská strategie skrýt vlastní strach a využít strachu druhého. pokud je imunita skupiny narušena (zmatkem, lhotejnými vztahy, atmosférou rivality a nepřátelství), je téměř jisté, že v ní násilí v nějaké podobě zakoření.

Jestliže pozitivní jádro třídy neexistuje nebo nereaguje, jestliže ve skupině – třídě neexistují kamarádské vztahy, záporný vztah k násilí, pozitivní morální vlastnosti, pak dochází k prolomení posledních morálních zábrán a šikana se rozjíždí ve větším rozsahu.

3. vytvoření jádra – klíčový moment, je prakticky rozhodující. K agresorům se přidají další jedinci, utvoří se skupina agresorů, tzv. úderné jádro, kteří začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stádium (1. - 3.) přehoupne do stádia pokročilého. Je třeba, aby se zformovala silná pozitivní podskupina, která bude alespoň rovnocenným partnerem ve vlivu a popularitě svých členů podskupině tyranů.

4. většina přijímá normy agresorů – normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. U členů skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – účastní se týrání spolužáka a prožívají přitom uspokojení podobně jako původní iniciátoři šikanování. Dělalí to hlavně proto, aby oni sami se nestali tím týraným. Šikana se rozjíždí v plném rozsahu. Klást odpor se v této fázi již nedá. Vliv pedagogů na chování takové skupiny – třídy je minimální.

5. totalita – dokonalá šikana – zpravidla se na základní škole nestačí vytvořit, je to spíše záležitost věznic, výchovných ústavů, případně středních škol. V tomto stádiu nastává plné nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. stádium vykořisťování. Normy agresorů jsou přijaty všemi členy skupiny, která je rozdělena na dvě sorty, něco jako otrokáři a otroci. Otrokáři využívají všeho, co je na otrocích využitelné (materiální hodnoty, jejich tělo, rozumové schopnosti, školní znalosti apod.). Otroci jsou stále závislejší a ochotni udělat cokoli. Neúnosnost utrpení řeší únikem do nemoci, odchodem ze školy, pokusem o sebevraždu...

Absolutní dokonalosti, úplného vítězství pak šikanování dosáhne, když parastruktura násilí proroste do oficiální školní struktury, tj. v případech, kdy vůdce jádra agresorů je zvoleným předsedou třídy, žákem s výborným prospěchem apod., který pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly (např. ukázněje třídu v jeho nepřítomnosti, ...). Vedení dospělých ho plně podporuje a jakékoliv signály skrytého volání o pomoc nesympatického, výukově slabého žáka jsou přehlíženy a vykládány v jeho neprospěch.

Školní program proti šikanování

Přehled projevů onemocnění skupiny

	Počáteční stádium	Pokročilé stádium
Jak se chovají oběti a jak odpovídají?	poměrně otevřeně mluví o tom, co se jim stalo a kdo je šikanoval	je patrná ustrašenost, nechtějí prozradit , kdo jim ublížil; někdy zdůvodňují své zranění bizarním způsobem
Jak spolupracují svědkové?	vyjadřují nesouhlas se šikanováním a bez většího strachu vypovídají	odmítají vypovídat , tvrdí, že nic neslyšeli, neviděli ; občas přiznávají, že nesmějí nic říct, protože by měli peklo; případné výpovědi působí podezřele
Jak se svědkové vztahují k podezřelým agresorům?	násilí nepopírají a vyjadřují vůči němu výhrady	násilí bagatelizují nebo popírají
Jak se o konkrétním násilí vyjadřují ostatní členové skupiny ?	projevují soucit s obětí a porozumění neférovosti ubližování silným slabým	oběť je kritizována a znevažována; často je obviněna, že si to vlastně způsobila sama
Jak se členové skupiny vztahují k trpící nebo raněné oběti ?	agresoři nejsou vnímáni jednoznačně pozitivně, ale diferencovaně; jejich okolí se to nebojí vyjádřit	oceňují, chválí a brání agresory, případně pro ně hledají polehčující okolnosti
Jaká je atmosféra ve skupině ?	malá soudržnost, nespolupráce, omezená, pokulhávající svoboda projevu a názoru; atmosféra je však ještě živá	těžká atmosféra strachu, napětí a nesvobody; špatně se tu dýchá

Přímé znaky šikanování:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo „legrací“ zranitelný
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislným nebo pohrdavým tónem
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem a skutečnost, že se jim podřizuje
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich
- honění, strkání, šouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout

Nepřímé znaky šikanování:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády

Školní program proti šikanování

- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními
- o přestávkách vyhledává blízkost učitelů
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči
- stává se uzavřeným
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené
- zašpiněný nebo poškozený oděv
- stále postrádá nějaké věci
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit

Pádné důvody k zahájení vyšetřování

- **přímo alarmující signály:**
 - telefonická, osobní informace rodičů o podezření na šikanování
 - kategorická žádost rodičů o vyšetření týrání jejich dítěte
 - náhlé provalení šikanování (třídní lynč)
 - zoufalá reakce oběti, kamaráda – osobní návštěva, vzkaz, anonym, dopis, zpráva
- **nepřímo varující signály:**
 - skryté volání oběti o pomoc
 - subtilní násilí a manipulace

2. Rozhovor s informátory a oběťmi

Na počátku je rozhovor s informátory a oběťmi o vnějším obrazu šikanování. Jestliže hovoříme s těmi, kteří na šikanování upozornili (jiný pedagog, odvážní kamarádi, rodiče) musí následovat ihned rozhovory s oběťmi (ne s podezřelými pachateli). Většinou se stává, že varovné signály zachytí ten, kdo šikanu řeší (třídní učitel, školní metodik prevence, výchovný poradce). Potom rozhovor s informátory odpadá. S informací o šikaně přicházejí často do školy rodiče. Pedagogové by neměli jejich výpověď zpochybňovat, reagovat obranně a vyjadřovat nedůvěru. Škola musí být na podobné situace připravena a učitelé musí vědět, jak situaci řešit.

Při rozhovoru s obětí je důležité, aby o tom nevěděli ostatní žáci. Je nutné ji chránit před možnou pomstou agresorů.

Cíle vyšetřování, získání konkrétních informací

- kdo je obětí
- kdo je agresorem, případně kolik jich je?
- kdo je iniciátorem, kdo aktivním účastníkem a kdo je agresor i oběť?
- co, kdy, kde a jak konkrétního dělali agresori obětím?
- kde byli a co dělali, případně jak reagovali ostatní?
- jak dlouho šikanování trvá?

3. Nalezení vhodných svědků

Ve spolupráci s informátory a oběťmi vytipujeme členy skupiny, kteří budou pravdivě vypovídat. Většinou to budou žáci, kteří s obětí sympatizují, kamarádi s ní, nebo ji alespoň neodmítají. Jsou nezávislí na agresorech a nepřijímají normy šikanování.

4. Individuální, případně i konfrontační rozhovory

Většinou postačí, když mluvíme s jednotlivými žáky. Je nutné rozhovory zorganizovat tak, aby o nich druzí nevěděli. Můžeme s nimi mluvit např. po vyučování. Při zvolení vhodné taktiky dostaneme odpovědi na všechny důležité otázky a dozvíme se co, kdy, kde a jak se stalo. Pokud se vyskytnou těžkosti, můžeme uskutečnit doplňující a zpřesňující rozhovory nebo konfrontaci dvou svědků.

!!!!POZOR: Konfrontace obětí a agresorů je závažnou chybou!!!!

5. Ochrana obětí

Šikanované dítě je třeba chránit do doby, než se vše vyřeší. Je nutný zvýšený dozor a je třeba zorganizovat bezpečné příchody a odchody dítěte ze školy. V závažném případě je třeba chránit oběť před agresory i tím, že zůstane doma.

6. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

Rozhovor s agresory je vždy až poslední krok ve vyšetřování, na který je třeba se pečlivě připravit. Dokud neznáme vnější obraz šikanování a nemáme shromážděné důkazy, nemá smysl s agresory mluvit. Vše zapřou a podezření vyvrátí nebo zpochybní. Mohou tak snadno zamést stopy a je reálné nebezpečí, že se agresori pomstí podezřelým z „bonzování“. Význam rozhovoru s agresory spočívá v paralyzování jejich agrese vůči oběti. Je vhodné agresory upozornit, že při jakémkoliv náznaku šikanování bude jejich potrestání přísnější, případně to bude ohlášeno policii apod. Zároveň zdůrazníme, že k jejich snaze napravit situaci bude přihlédnuto při řešení jejich chování. Někdy je možné tento krok vynechat a rovnou svolat výchovnou komisi (např., když se podaří šikanování rychle vyřešit a bezprostředně domluvit setkání s rodiči útočníků).

7. Výchovná komise

Nejpřístupnějším způsobem zastavení šikany je tzv. metoda vnějšího nátlaku, tedy výchovná komise. V rámci společného setkání pedagogů, žáka – agresora a jeho rodičů se rozhoduje o výchovných opatřeních. Užitečná je promyšlená struktura programu a práce se skupinovou dynamikou.

Doporučená osnova jednání

- seznámení rodičů s problémem
- postupné vyjádření všech pedagogů
- vyjádření žáka
- vyjádření rodičů
- rozhodování komise za zavřenými dveřmi
- seznámení rodičů a žáka se závěrem komise

8. Rozhovor s rodiči oběti

Důležité je individuální setkání s rodiči oběti. U počáteční šikany, která se dá často vyšetřit během jednoho nebo dvou dnů, obvykle proběhne až po jejím vyšetření. Rodiče informujeme o zjištěních a závěrech školy a domluvíme se na dalších opatřeních. Je-li třeba, může proběhnout spolupráce s rodiči oběti již na úrovni informátorů, případně na úrovni ochrany oběti.

9. Práce s celou třídou

Po vyšetření šikany a potrestání viníků je třeba pracovat s celou třídou. Šikana je problém trvalý, a proto je třeba s ní tak zacházet. Nejlepší prevencí je budovat trvale a systematicky kamarádké a bezpečné vztahy v celé třídě. Je-li možnost, využijeme ke změně vztahů ve třídě spolupráci s profesionály z některých servisních zařízení (SVP, PPP, apod.)

3.12.2. ZÁKLADNÍ INTERVENČNÍ PROGRAM ZIP – M. Kolář

Cíl:

- včasné rozpoznání a zastavení procesu šikanování v dané třídě
- revize dosavadních chybných či poškozujících tendencí skupiny
- nastavení zdravých pravidel soužití ve třídě
- jednorázový zásah či dlouhodobá péče o třídu

Realizátor:

- interní či externí odborník na problematiku šikanování

Školní program proti šikanování

Požadavky:

- písemný souhlas rodičů / zákonných zástupců s účastí jejich dítěte v programu
- prostor s možností přemístění nábytku

Struktura:

Etapa A: Diagnostika

Etapa B: Podpurná atmosféra a motivování žáků pro spolupráci

Etapa C: Pomoc a intervence

Etapa D: Zhodnocení situace, předání skupiny

Upozornění:

Kritéria:

- odhad stádia šikanování – počáteční x pokročilá
 - důvody:
 - zachování skupiny a narovnání hodnotového systému (počáteční stádia)
 - rozbití skupiny, represe, rekonstrukce hodnotového systému (pokročilá stádia)
 - spolupráce se servisními zařízeními
- diagnostika v případě počátečního stádia – 1., 2., 3. stádium – diferenciální diagnostika
 - důvody:
 - podání a obsah vstupní informace
 - možnosti využití dynamické a testové diagnostiky
 - výběr konkrétních technik léčby
 - práce s výsledky sociometrického šetření
 - způsob výběru pozitivní spoluprávy
 - indikace důkladného vyšetřování a volba zakrývajícího postupu – usmiřování
 - indikace odkrývajícího postupu – represe, sankce
- závažnost agrese vůči obětem / spolupráce s výchovnou komisí
- věk žáků
- typ školy a školní kultura
- zvláštnosti skupiny – struktura, konstelace, aktuální stav
- připravenost kmenových pedagogů na pokračování práce (rehabilitace, konsolidace) se třídou

Struktura ZIP:

Etapa A:

Cíl: zmapování skrytého života skupiny – důležité východisko celkové léčby

1. setkání (45 min.)

- představení vedoucího programu
- zdůvodnění realizace programu
- testová diagnostika (SO-RA-D, B-3, B-4, D-1 a další nestandardizované)

Upozornění:

- dbát na navázání spolupráce (záměrem je proniknout do aktuální situace třídy) – způsob prezentace programu – východiska, důvody, průběh, důsledky
- dbát na vytvoření atmosféry bezpečí v rámci realizace projektu

Etapa B:

Cíl: navázání kontaktu, probuzení minimální soudržnosti a podněcení zájmu o změnu vztahů mezi členy skupiny

2. setkání (90 min.)

- kruhové uspořádání, zahájení
- hry pro seznámení, probuzení reflexe výsledků (pozitivních) a navození vstřícné atmosféry
- hry na rozehtání, podporu soudržnosti a diagnostiku
- otevření problému šikana, narušené vztahy (přehrání situace, řešení morálních aspektů)
- nabídka řešení problému
- příprava na zněnu: komunitní pravidla, třídní charta proti šikanování, volba spolusprávy

Etapa C:

Cíl: vlastní léčba nemocných vztahů ve skupině

3. setkání (90 min.) - řešení problému, nový styl komunikace, vedení třídy

- zahájení, kontrola úkolů, vystoupení spolusprávy
- hra na rozehtání a podporu soudržnosti
- hlavní téma: co mohou udělat ostatní a co mohou udělat já sám, aby se situace změnila
- kolečko připomínek a dotazů

4. setkání (90 min.) - proměny vztahů a změna atmosféry k lepšímu, podpora koheze, prožití pocitu MY

- zahájení, kontrola úkolů, vystoupení spolusprávy

Školní program proti šikanování

- hra na rozezhřátí a podporu soudržnosti
- hlavní téma: název pro třídu, perspektivy a společná činnost – podpora skupinové identity a koheze
- kolečko připomínek a dotazů

Etapa D:

Cíl: posouzení účinnosti ZIP a předání nejdůležitějších informací TU

5. setkání – uzavření cyklu, hodnocení situace, hodnocení spolusprávy, hodnocení žáků spolusprávou

- zahájení a kontrola úkolů, vystoupení spolusprávy
- hra na rozezhřátí a podporu soudržnosti
- hlavní téma: „MY“, hodnocení situace formou hry
- zakončující rituál

3.12.3. Postup a spolupráce se servisními zařízeními při pokročilé šikaně

- aktualizovaný kontakt, kontaktní osoba
- obsah sdělení – zjištěný stav, aktuální situace
- konkretizace „objednávky“
- konzultace

3.12.4. Krizový scénář při výbuchu skupinového násilí

- překonání šoku pedagoga
- bezprostřední záchrana oběti
- zvláštní organizační opatření (strategie se týká všech žáků ve třídě)
- rozhovor s informátory a oběťmi
- nalezení vhodných svědků
- individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky
- ochrana oběti
- rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

Vzhledem k věku, odhadu závažnosti onemocnění nutno použít tvrdší a hlavně vysoce odborný postup.

Nutné:

- **poplachový – krizový scénář ⇒ kdo, co, kdy, kde, jak, s kým**
- zastihnout agresory nepřipravené
- provedení individuálních rozhovorů se všemi přítomnými žáky – organizačně

Školní program proti šikanování

zabránit domlouvání

- okamžitý zásah ve spolupráci s kolegy

3.13. **Evaluace**

- smysl a připravenost pro evaluaci
- metody, nástroje evaluace
- evaluace jako východisko pro seberozvoj, zacílenost, efektivitu – vlastních sil, potenciálu, času, schopností
- tvorba, administrace, vyhodnocení a interpretace evaluace
- podklad pro specifickou prevenci

3.13.1. **SWOT analýza**

<p><u>silné stránky „S“</u> „Strengths“</p>	<p><u>slabé stránky „W“</u> „Weaknesses“</p>
<p><u>příležitosti „O“</u> „Opportunities“</p>	<p><u>hrozby „T“</u> „Threats“</p>

SWOT analýza se obvykle zobrazuje pomocí matice, která ukazuje základní vazby mezi jednotlivými prvky (silné, slabé stránky, příležitosti, ohrožení) a na jejímž základě lze přímo generovat potenciální určující strategie pro přechod k permanentnímu rozvoji.

Na základě tohoto vodítka je možné upravovat a postupně konkretizovat strategická rozhodnutí, záměry a formulovat konkrétní cíle.

- **WO strategie – strategie hledání**
 - tyto strategie jsou zaměřeny na překonání (odstranění) slabých stránek využitím příležitostí.
 - pro realizaci těchto strategií bývá příznačné, že vyžadují získávání dalších zdrojů pro využití (iniciaci) příležitostí.

Školní program proti šikanování

- **SO strategie – strategie využití**
 - SO strategie jsou strategie využívající silných stránek (společnosti) ke zhodnocení příležitostí identifikovaných ve vnějším prostředí
 - tento kvadrant vymezuje žádoucí stav, ke kterému společnost směřuje. Je zřejmé, že tyto strategie jsou základem vize školy (vize, cíle)
 - obtížnost jejich definování i realizace je dána mimo jiné i tím, že kombinace S-O umožňující jejich realizaci se v reálném životě vyskytuje zřídka

- **ST strategie – strategie konfrontace**
 - ST strategie jsou možné tehdy, je-li škola dostatečně silná na přímou konfrontaci s ohrožením – prakticky se jedná o vymáhání dodržování principů soužití jednou skupinou společnosti na jiné skupině (skupinách). Vzhledem k povaze dílčích prvků silných stránek a ohrožení nelze tuto strategii trvale úspěšně aplikovat nejen z důvodu příliš velké věcné a časové odlišnosti daných prvků, ale především z důvodu omezení daných lidskou povahou

4. Krizový scénář

4.1. Struktura krizového scénáře

Interní ochrana:

- první kroky pomoci
- organizace podmínek vyšetřování
- vyšetřování
- léčba

Externí ochrana:

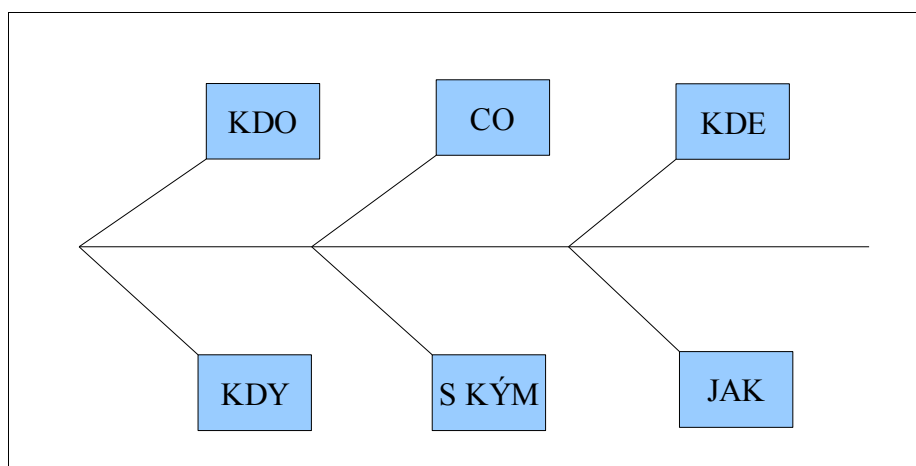
- úprava toků informací – jednotné prohlášení

4.1.1. První kroky pomoci

- zvládnutí vlastního šoku (emoce a jednání)
- zastavit skupinové násilí
- poskytnout oběti nejnnutnější pomoc (láska, soucit, odvaha)
- přivolat pomoc (další pedagog), okamžitě informovat vedení školy

4.1.2. Organizace podmínek pro vyšetřování

- zalarmovat další pedagogy a domluvit se s nimi o spolupráci při vyšetřování (nenechat žáky ani chvíli bez dozoru)
 - dotazování – konkretizace
 - doplňování informací
 - selekce – popis vlastní činnosti
 - signál

- zabránit domluvě na křivé skupinové výpovědi – způsob zajištění, rozdělení skupiny

Školní program proti šikanování

- personální zajištění, prostorové zajištění, koordinace
- pokračovat v pomoci a podpoře oběti – vyhledat lékařskou pomoc, oznámit rodičům – personální zajištění, způsob sdělení, obsah
- ohlásit celou věc policii – personální zajištění, obsah, způsob

4.1.3. Vyšetřování

Cíl: přesné zmapování situace:

- co se stalo, co tomu předcházelo
- co kdo dělal, jak to dělal
- co dělali ti, co nic nedělali
- co jsi dělal/a ty
- komu se co stalo

Zásady:

- **zásadně nekonfrontovat oběť s agresorem**
- **zabránit domluvě pachatelů**
- **zabránit zinscenování křivé výpovědi**
- **využít momentu překvapení – rychlost, důslednost, jednotnost**
- **nechat rozhovory s agresory na konec**
- **dokončit vyšetřování tentýž den**

Postup vyšetřování:

- **rozhovor s informátory**
- **nalezení vhodných svědků**
- **individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky**
- **rozhovor s agresory, konfrontace mezi agresory**

Rozhovor s obětí:

- **empatické aktivní naslouchání**
 - **povzbuzování, objasňování, parafrázování, zrcadlení pocitů, shrnutí, uznání, potvrzování**
- **ujišťování o hodnotě**
- **ubezpečování o dalším postupu**
- **podpora a zajištění bezpečí**

Školní program proti šikanování

Struktura vyšetřování svědků a agresorů

1. **zahřívací předkolo** -navození atmosféry dle vyšetřovaného, svědky povzbudit, podpořit, zajistit bezpečí; u agresorů a falešných svědků – moment šoku, překvapení – konkrétní důkazy jejich činnosti
2. **monolog** – souvislá výpověď (taktika zapletení do vlastní lži)
3. **dialog** – navazuje na monolog, správné kladení správných otázek správným způsobem, pracuje se se stupňováním citového napětí (taktika přitlačení ke zdi); rozvracení křivých výpovědí důkazními informacemi (taktika odkrývání rozporů); cílená práce s přefeknutím; práce s vnitřním konfliktem – slabými stránkami
4. **konfrontace** – mezi svědky, mezi agresory; sledování verbálního i neverbálního projevu; pozorování zblízka

Další výslechové taktiky:

- povození na kolotoči – sprcha otázek
- znejist'ování
- odnímání důvěry
- vzbuzování protireakce

4.1.4 Léčba

- nejčastěji rozbití stávající skupiny
- vždy vyloučit ze skupiny jádro agresorů
- sestavit nově konstelaci žáků – pozitivní tendence, přítomnost „hvězdy“
- realizace vnějšího nátlaku – kázeňská opatření, výchovná opatření
- spolupráce se servisními zařízeními

Náprava:

A) Metoda vnějšího nátlaku – restrikce

Cíl: potřeba razantnosti a zajištění bezpečí

- přinutit trestem a strachem viníky k zastavení agresivního chování a k dodržování oficiálních norem
- důraz na ochranu skupiny jako celku
- ochrana právního řádu školy – pilíře bezpečí žáků

1. **individuální nebo komisionální pohovor**
2. **oznámení o potrestání agresorů před celou třídou**
3. **ochrana oběti**

Školní program proti šikanování

B) Metoda usmíření

- metoda korektivní emoční zkušenosti – místo bludného kruhu „spravedlivé a špatné agrese“ - pozitivní šok
- místo donucení k poslušnosti se sleduje vnitřní proměna vztahů mezi obětí a agresory
- metoda rozmrazení agresivního postoje, řešení problému, domluva, usmíření mezi aktéry
- potrestání se nekoná – nastupuje řízené společné hledání nápravy v neformální atmosféře
- o změnu se usiluje prostřednictvím sdílení odlišných pocitů jednotlivých aktérů a podporováním agresora vcítit se do oběti, mít s ní soucit a pochopit její utrpení, případně dobrovolné odčinění škod
- předstupeň minimální léčby celé skupiny
- možnost odčinění nevědomého pocitu viny – symbolický trest

Použití:

- při nebrutálních formách 1. a 2. stádia šikanování
- při nedostatečné emoční a postojové odezvě je možno přejít k restriktivní metodě vnějšího nátlaku

Doporučený metodický postup usmíření

1. nejnutnější diagnostika

- odhad vnitřního vývoje, diagnostika vnějšího obrazu šikanování – pedagogická chirurgie krok 1 – 3 (*rozhovor s informátory a oběťmi, nalezení vhodných svědků, individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky*)

2. rozhovor s obětí

- přípravný a rozhodovací rozhovor s obětí – další kroky jenom po souhlasu oběti
- možnost alternativního vyjádření citů – abreakce
- důsledné a důvěryhodné zabezpečování o podpoře a bezpečí

3. rozhovor s agresory

- možnost posouzení náhledu, empatie a připravenosti k metodě usmíření – otevřenost ke změně (*možnost ověření pomocí techniky neodeslaného dopisu oběti, pochopení osobní viny pachatele, prezentace obranných mechanismů*)
- po odpovědném zvážení vhodnosti metody usmíření a souhlasu následuje setkání

4. společné setkání a hledání nápravy

- účast pozitivních třídních autorit – konstelace skupiny
- cíl: porozumění problému, společné hledání nápravy a usmíření
- výměna rolí a reflexe prožívání

Školní program proti šikanování

- omluva a usmíření
- předkládání návrhů pro nápravu
- závěr
- kontrolní setkání – v mezičase individuálně s obětí

4.1.5. Tok informací – jednotné prohlášení

